

Aproximació a la morfosintaxi dels quantificadors en el català del segle XVII*

Joan-Rafael Ramos
Universitat de València

1. Introducció

El propòsit d'aquest treball és estudiar el comportament morfològic i sintàctic del quantificador numeral o indefinit *u/un* en la forma de masculí singular del derivat del numeral llatí UNUM, i el funcionament d'una de les diverses formes compostes derivades, com és la del quantificador universal distributiu *cada u/un* (< CATA UNUM), també en masculí singular. La tria d'aquest tema no sols respon al nostre interès per la llengua del català modern, que en aquest estudi en concret centrarem en el segle XVII per qüestions metodològiques, sinó també per veure com es comporta la llengua d'aquest període en relació amb el català actual. De fet, el català de l'època moderna presenta les bases de la morfosintaxi del català actual i sovint ens ha ajudat a entendre el comportament de la llengua actual.

1.1. La llengua actual

En la llengua actual, per bé que l'ús normatiu i estàndard d'aquests quantificadors, està fixat, l'ús espontani dels usuaris no sempre coincideix amb aquest model. De fet, es poden observar mostres d'instabilitat en l'elecció dels quantificadors seleccionats des d'un punt de vista de la morfologia, *u/un* i *cada u/cada un*, que poden afectar també les seues possibilitats sintàctiques. D'altra banda, la distribució dels usos i formes també presenta diferències geogràfiques.

Vegem de manera sintètica, abans d'entrar en la descripció i l'estudi d'aquests quantificadors en la llengua del XVII, quina és la distribució morfològica i sintàctica de la llengua actual d'acord amb l'estàndard. D'ençà de la normativització fabriana, ara novament projectada en la nova gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC, § 16.3.2, § 17), els tractats gramaticals es refereixen, en general, als usos dels derivats de UNUM distingint els casos següents:

a) Com a substantiu, quan designa un número, una xifra, una unitat. És un element sintàctic nuclear. Si ocupa la posició d'apocosió nominal (1a) o d'atribut (1b), se sol aconsellar la solució *u*; en la resta d'usos en què intervenen les xifres, tant pot aparèixer la forma *un*, que guanya cada vegada més presència en les gramàtiques, com la forma apocopada *u* (1c):

- (1) a. Hem tret el número *u*
- b. Tot és *u*
- c. *Un/u*, dos, tres, ...vint-i-*un*/vint-i-*u*

* Aquest estudi ha estat elaborat dins del marc del projecte d'investigació «Continuació de la Gramàtica del Catalán Moderno (1601-1833)», referència FFI2015-69694-P, finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat.

b) Com a especificador nominal, ja siga un quantificador numeral (2a) o un quantificador (o article) indefinit (2b), acompanyant un substantiu que actua com a nucli d'un SN. La forma que adopta és *un*:

- (2) a. Damunt la taula, només hi ha *un* llibre
 b. Quan vaig entrar a casa, vaig veure *un* home

c) Com a especificador nominal (generalment de tipus numeral) amb nucli nominal elidit. Aquesta el·lipsi va associada fòricament a un altre element del discurs, i pot representar una persona o no. La forma que adopta és *un* (3):¹

- (3) a. Han arribat dos futbolistes: *un* és professional
 b. Damunt la taula, de llibres, només n'hi ha *un*
 c. *Un* dels implicats ha fugit
 d. Hi havia dos cotxes: *un* de Lluís i un altre de Pere

d) Com a pronom genèric, caracteritzat per la falta de concreció referencial. Actua com a nucli sintàctic i només pot designar una persona. S'usa amb la forma *un*:

- (4) a. *Un* ha de saber què vol
 b. Quan a *un* li paguen bé, ha de treballar bé

Per bé que aquests usos descrits són els habituals en la llengua estàndard i en la majoria dels dialectes catalans, convé advertir que hi ha parlants que presenten actualment inestabilitat en la llengua oral en aquells casos en què la forma ocupa una posició absoluta o externa. Ens referim als casos en què funciona com a substantiu numeral (1), com a especificador nominal amb nucli implícit (3) o com a pronom genèric (4). En aquestes construccions, dialectes com l'alguerès i el valencià, presenten una distribució formal diferent, que pot anar de la preferència per la forma apocopada *u*, com ara en alguerès i en gran part del valencià, a solucions interferides, amb més o menys intensitat, per la forma castellana *uno* (5). Aquestes darreres solucions es poden observar parcialment en valencià central, i amb força vitalitat en el valencià meridional; també afecta zones fronteres del nord del País Valencià i de la part més occidental del subdialecte ribagorçà.²

¹ Notem que, en casos com els de (3), hi ha la possibilitat teòrica d'interpretar-los com a especificadors nominals amb un nucli elidit (cf. Brucart, § 7.1.3; Brucart i Rigau, § 8.2.3), tal com fem ací o es fa per exemple en les gramàtiques normatives del català (IEC, 625; AVL, § 18-20), o, seguint la gramàtica tradicional, com a usos pronominals, diferenciant-los dels adjectius determinatius, amb nucli explícit. Aquesta segona opció (adjectius determinatius i pronoms) continua tenint una certa vigència, sobretot gràcies al fet que permet associar categories diferents a formes diferents, com ara el cas del castellà (*un/uno*) (cf. RAE, 1092). El sincretisme formal del català estàndard actual, en què la forma *un* representa tots els usos representats a (2)-(4), afavoreix la proposta teòrica més simple de parlar d'una mateixa categoria i de postular un nucli nominal buit.

² Per a una descripció més precisa de la distribució i vacil·lacions dialectals actuals, veg. Colomina, Beltran & Herrero (mapa 111), Beltran & Segura, (201) i, especialment, Ramos (en premsa). També és il·lustratiu el mapa confeccionat a partir de la pregunta sobre el número *vint-i-u(n)*, que apareix a Veny & Pons (mapa 1965). Aquesta variació geogràfica ha estat aprofitada per alguns autors valencians (cf. Saragossà, 136-143; Sastre) per a reivindicar en l'escriptura, en totes les construccions exemplificades a (5), les solucions apocopades (*u*). La institució acadèmica de l'AVL (156), en canvi, llevat del cas del número i del pronom genèric, on prefereix l'apòcope, adopta la solució amb *-n*.

- (5)
- a. Hem tret el número *u/uno*
 - b. Tot és *u/uno*
 - c. *U/uno*, dos, tres, ...*vint-i-u/vint-i-uno*
 - d. Han arribat dos futbolistes: *u/uno* és professional
 - e. Damunt la taula, de llibres, només n'hi ha *u/uno*
 - f. *U/uno* dels implicats ha fugit
 - g. Hi havia dos cotxes: *u/uno* de Lluís i un altre de Pere
 - h. *U/uno* ha de saber què vol
 - i. Quan a *u/uno* li paguen bé, ha de treballar bé

Pel que fa als derivats de CATA UNUM, *cada u* i *cada un*, en la llengua estàndard es constitueixen com a formes lexicalitzades que representen un quantificador de caràcter universal i sentit distributiu. Segons la forma, podem adoptar els usos següents (cf. IEC, § 17.5):

a) *Cada u*: té un sentit genèric i designa persones (6):

- (6) En aquesta vida, *cada u* fa el que vol

b) *Cada un*: incideix sobre un conjunt delimitat d'elements marcat per l'estructura partitiva de la qual forma part. El SP de la construcció partitiva pot aparèixer explícit (7a) o ser tàcit (7b). Així mateix, el referent pot designar tant persones com no persones.

- (7)
- a. *Cada un dels implicats* ha d'assumir les seues responsabilitats
 - b. *Cada un (dels implicats)* ha d'assumir les seues responsabilitats

Ara bé, aquests usos estàndard, en la llengua oral, i fins i tot en l'escrita, també presenten mostres d'instabilitat. De fet, per un costat, es pot observar en els territoris no valencians ni algueresos una tendència a reduir la diferència sintacticosemàntica entre *cada u* i *cada un*, il·lustrada a (6)-(7), en benefici de *cada un* (8). Per un altre, no són estranys els casos en què la variant apocada *cada u* apareix també lligada a una construcció partitiva amb un SP explícit o tàcit, com ara, a (9). En aquest sentit, la tendència, observada més amunt, a solucionar morfològicament l'alternança *u/un* amb *uno* també ha iniciat, especialment en les zones valencianes més meridionals, el procés de canvi de la forma *cada u* (i *cada un*) cap a *cada uno* (10):

- (8) En aquesta vida, *cada un* fa el que vol
- (9)
- a. *Cada u dels implicats* ha d'assumir les seues responsabilitats
 - b. *Cada u (dels implicats)* ha d'assumir les seues responsabilitats
- (10)
- a. En aquesta vida, *cada uno* fa el que vol
 - b. *Cada uno dels implicats* ha d'assumir les seues responsabilitats
 - c. *Cada uno (dels implicats)* ha d'assumir les seues responsabilitats

1.2. Aspectes metodològics

Davant del panorama descrit en el subapartat anterior, considerem que l'estudi de la llengua antiga pot aportar llum a la comprensió d'aquestes alternances i tendències. En aquest sentit, convé advertir que la informació diacrònica de què disposem és parcial i dispersa, i sovint associada a l'edició de textos antics (cf., per exemple, Quintana, 236) o a les entrades corresponents de diccionaris descriptius i històrics com el d'Alcover & Moll o l'etimològic de Coromines. Gràcies a aquestes aportacions, podem saber que en la llengua medieval eren possibles tant les solucions apocopades com les no apocopades. Ara bé, no podem determinar ni el grau de vitalitat de les variants morfològiques ni si hi havia diferències entre els diferents territoris de la llengua. Recentment, l'aportació de Camus, centrada específicament en els quantificadors en català medieval, ens dona una informació valuosa sobre el funcionament general dels quantificadors. Ara bé, no aborda amb detall el tema concret que ens ocupa, encara que torna a insistir en les alternances en la llengua medieval entre les formes apocopades i les no apocopades, tant de *u/un* com de les formes compostes a partir d'aquest numeral (*algú/algun; negú/negun; cada u/cada un*, etc.).

Vista la falta d'informació de les investigacions anteriors, el nostre treball té com a objectiu estudiar de manera sistemàtica i detallada les construccions en què el quantificador ocupa una posició absoluta, és a dir, les que hem representat a (1), (3) (4), (6) i (7). Aquest estudi es durà a terme a partir d'una selecció de textos representatius del segle XVII que hem extret de les concordances del *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern* (CIGCMod). En la tria, que agrupa un total de 15 obres significatives de l'època i un volum del voltant d'un milió sis-cents mil mots, s'ha tingut en compte també la procedència geogràfica de cada una de les obres.³ Aquesta variable ens permetrà també determinar en quina mesura els usos i les tendències actuals observades en la llengua estàndard i en la llengua oral són innovacions o ja eren habituals en l'època moderna. No cal dir que la nostra investigació s'ha d'entendre com un primer pas cap a una anàlisi més àmplia cronològicament, que pugui arribar a explicar el comportament de les formes estudiades des de l'edat mitjana fins a la llengua actual.

L'estructura del present treball es dividirà en els apartats següents. En primer lloc, realitzarem una descripció exhaustiva de les possibilitats formals i estructurals dels quantificadors que són objecte d'estudi sense prestar atenció a les diferències geogràfiques i a la freqüència d'ús. En segon lloc, analitzarem les freqüències d'ús de les diferents formes en les estructures sintàctiques bàsiques, alhora que tindrem en compte la procedència geogràfica dels textos. En tercer lloc, farem una interpretació de les tendències observades i intentarem mostrar quins són els factors que poden haver interactuat en el canvi lingüístic entre la llengua del segle XVII i la llengua actual. Finalment, en traurem les conclusions generals.

2. Descripció dels usos

Realitzarem la descripció dels usos de cada variant morfològica a partir de les seues possibilitats sintàctiques. En el cas de les variants *u/un/uno*, classificarem els usos en casos en què actuen com a substantius numerals,⁴ casos en què funcionen com a especificadors nominals amb nucli elidit i casos en què representen un pronom genèric. En el cas de les variants *cada u/cada un/cada uno*, en un mateix apartat abordarem els usos genèrics i els usos vinculats a una partitiva (explícita o tàcita).

³ Vegeu al final d'aquest treball, en l'apartat Corpus del CIGCMod, les obres estudiades. Per una descripció de les característiques del CIGCMod, veg. Antolí.

⁴ Com a substantius numerals també incloem els casos en què la designació de la unitat apareix amb els compostos formats amb les desenes o amb les centenes: *vint-i-u/un/uno*, ...; *cent-u/un/uno*...

2.1. *U/un/uno*, com a substantiu numeral

En els textos estudiats del segle XVII, són possibles les tres variants formals a l'hora de designar els números. En el cas de la solució apocopada amb *u*, és la que presenta més variació de contextos (11). Fins i tot, l'hem trobada usada en funció d'aposició (12a) i d'atribut (12b-c):⁵

- (11) a. Féu crida la ciutat de València que a *hú*, 2 y 3 de setembre següent, se fesen festes y lluminàries y a 4 bous generals en lo mercat, y canyes a 5 de dit (*Dietari de Pere Porcar*, 956, 11)
- b. Digueren se sabia de cert que los banquers davan interès a *u* o dos per cent a qui tenia moneda en Taula, que la tragués de allí y que la aportas a sos banchs (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol 16, 145, 32)
- c. Pedient haver-los de fer venir de *hu* en *hu*, y de dos en dos, vol dit Governador (*Ordinacions de la Universitat d'Eivissa*, 442, 14)
- (12) a. Concordat que los capítols vint y *vint-y-hu* estan molt bé així com conté dits privilegis (*Diplomatari d'Andorra*, 75, 1)
- b. Botava lo mar y lo grau y lo stany, tot era *hu* (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol. 15, 405, 15)
- c. Dos caps distincts, y cada cap ab tota sa perfició de cabells, ulls, nasos, orelles, boca y barba y coll y fins als pits, tots distincts. Y al melich apegats los dos, que parexia *hú*, y ab un melich asoles (*Dietari de Pere Porcar*, 260, 19)

Al costat de *u*, es poden observar alternances amb la variant amb *-n* final, *un* (13), i, de manera geogràficament molt limitada, de *uno*, que trobem únicament en el document dels *Manuscrits del Consell de les Païls*, procedent de la zona ribagorçana (14):⁶

- (13) a. En lo any mil sis-cents *trenta-un*, prengué a Pere Forcada, àlias Payret (*Diplomatari d'Andorra*, 192, 11)
- b. Y dit lamp remeté al imatge de dit Christo, pagant-li en los pits, de tal manera que des del coll al ventre, dels pits tot a *un* igual, entrant-li mig palm endintre (*Dietari de la Generalitat de Catalunya*, vol. 6, 62, 49)
- c. Cancellers, y passant aquella de *un* en *un*, apuntará y aseñalará los qui seran en [...] (*Ordinacions de la Universitat d'Eivissa*, 407, 8)
- (14) a. A *bint-uno* de yuriol minifiesta Pedro de Arcas un ban a la ramada de Sierco (*Manuscrits del Consell de les Païls*, vol. 13, 190, 38)

⁵ Al llarg de tot el nostre estudi, els exemples apareixeran amb l'ortografia de les edicions incloses en el CIGCMod.

⁶ Com ha advertit un dels seus editors, Artur Quintana (207), en l'estudi lingüístic sobre l'obra, "aquests documents són escrits en llur més gran part en català amb nombrosos préstecs, i més encara interferències, procedents majoritàriament del castellà i bastants menys de l'aragonès, i cap de l'occità, llevat de les medievals i algun topònim i antropònim". Per tant, el fet de ser un text d'un parlar de frontera també tindrà el seu pes en la tria morfològica.

b. A quatorse de hoctubre de mil *sis-sens-y-vno* s'és feyta capitulacion y concordia entre Joan Puntaron, Joan Morango, jurados del glorioso Sant Peder de las Paüls, y Suils (*Manuscrits del Consell de les Paüls*, vol. 13, 245, 15)

2.2. *U/un/uno*, com a especificador nominal amb nucli elidit

En aquest punt, atenent a les característiques sintàctiques i discursives, distingirem dos tipus de construccions: les estructures no correlatives i les correlatives.

2.2.1. Estructures no correlatives

En aquesta classe d'estructures sintàctiques, que denominem no correlatives per diferenciar-les de les correlatives que abordem més avall, l'especificador quantitatiu sense nucli nominal permet establir una relació fòrica amb un element del discurs, de manera que recupera discursivament el referent. En el corpus estudiat és possible trobar les tres formes.

2.2.1.1. Amb la forma *u*

En l'exemple (15) tenim una primera mostra d'aquesta relació fòrica amb un altre referent dels discurs. Notem que a (15a) el nucli nominal de *u* és *lacayo* i a (15b) és *miserere*:

- (15) a. En fi, que anaven enparellats un lacayo del jurat ab *hu* del fill del virrey, anaven cada hu davant de son amo (*Dietari de Joaquim Aierdi*, 251, 19)
- b. Y estiga per espay de *u* hu dos, u tres misereres o més a arbitre del jutje (*Ordinacions de la Universitat d'Eivissa*, 523, 2)

Aquesta relació fòrica, com il·lustren els exemples anteriors, admet tant un referent de persona (15a) com un referent que no designa una persona (15b). A més, quan l'el·lipsi nominal està vinculada a verbs inacusatius, l'antecedent es recupera amb el suport sintàctic del pronom feble *en* (16):

- (16) a. Aont mataren dos omas y de ells *ne* morí *hu*, y asò feia lo areu Riera de St. Pera (*Diari de Joan Guàrdia*, 86, 19)
- b. Com haja tinguts més vots perquè lo hu *ne* tenia dos y altre tres y altre *hu* (*Memòries de l'església de Sant Jaume de Perpinyà*, 320, 20)

Un altre tipus de construcció que afavoreix l'ús del quantificador que analitzem són les denominades estructures partitives (17). Aquest tipus d'estructures es caracteritzen perquè el quantificador *u/un* actua d'una manera extensiva, com un numeral i no com un indefinit, i es refereix a un dels membres que agrupa el sintagma nominal definit en plural que apareix a l'interior del sintagma preposicional que actua com a complement, també conegut com a coda (cf. Leonetti, 842; Rigau, § 5.2; Sánchez, 1045-1051; IEC, § 17.6).

- (17) a. Dit dia portaren a València tres hòmens morts dels Argadins. Y els posaren en lo pati de Sent Arcís. Y *hu dels morts* era Bisquert. Y fonch lo cas que en Manuel la justícia eo comisaris els sitià en una casa, y li pegaren foch y els capturaren (*Dietari de Joaquim Aierdi*, 201, 15)
- b. Y lo acompanyaren fins a la dita capella, y feta oració y saludat als cavallers y demás qui eren en dita capella, se assentà en *hu dels banchs*

vanovats de vellut carmesí, que per dit efecte eren posats en dita capella (Dietari de la Generalitat de Catalunya, vol. 16, 63, 81)

Notem que aquesta relació discursiva no sols és amb l'element nominal inclòs en la coda, sinó també amb la relació anafòrica d'aquest element amb el discurs previ. Per tant, es tracta d'un element concebut com a conegut dins del discurs, fet que habilita l'aparició d'un article definit davant del quantificador numeral sense que això implique una correlació amb un segon element, com passa amb les correlatives que veurem més avall (cf. § 2.2.2):

- (18) a. Venian après una gran multitud de diablots de diversos talls y figures ab ses maçes en mans y tirant coets, y après un esquadró de cavallets que·s diuen Cotoners los quals eran 25 y *lo hu de ells* feia de capità; aportavan tots sos paraments encubertats y llansas ab banderetas grogas y vermelles (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol. 15, 105, 17)
- b. De Asseunador tan solament, us *del hu dels dos officis*, lo que millor elegir [...] (*Ordinacions de la Universitat d'Eivissa*, 557, 19)

Per bé que és habitual trobar-nos la coda de manera explícita, com ara a (17) i (18), dins del discurs aquesta coda també pot sobreentendre'ns com a tàcita o implícita (19):

- (19) A 7 de dits, en la orta de Ruçafa, anant casant un porter en dos fadrinets del carrer de Manyans, el porter li pegà a *l'hu* una escopetada y li féu saltar lo servell y li bolà micha cara (*Dietari de Joaquim Aierdi*, 422, 19)

Convé advertir que, quan les construccions partitives ocupen la posició de complement directe, el fet que el referent nominal vaja dins la coda i que la relació fòrica tinga una naturalesa específica, és a dir, s'al·ludeix a un referent concret i és conegut discursivament, explicaria que en casos com els de (20a), no aparega el pronom feble *en* (cf. Ramos, 76). Això no obstant, quan la coda va anteposada, com ara a (20b), la represa pronominal amb *en* actua de manera anàloga als casos no específics (cf. IEC, 665).

- (20) a. Féu lo senyor virey, duch de Monteleon, ses diligenties y prengueren *hu dels mariners cathalà de Tossa* y detingueren-lo a casa del veguer (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol. 16, 129, 16)
- b. Descubriren alt a mar dos vesells rodons de moros y los tiraren y donaren cassa. Tant los seguiren que al fi dels dos *ne* preguenren *lo hu* (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol. 17, 139, 34)

2.2.1.2. Amb la forma *un*

De manera similar a la forma apocopada, la funció d'especificador nominal amb nucli elidit també apareix amb la forma del quantificador acabada amb *-n*. Per afavorir el contrast de les variants formals, intentarem seguir, sempre que hi haja alternances, el mateix ordre expositiu que hem seguit per al cas de *u*.

En primer lloc, podem observar que *un* apareix també en contextos sintàctics en què l'element elidit es recupera fàcilment a causa de la proximitat del referent, com ara a (21).

- (21) a. Danyà a ninguna persona. És la veritat *un* o dos soldats mataren y alguns de naffra (*Dietari de Pere Pasqual*, 105, 9)

- b. Venidors prometen heretar fill o filla, *un* o molts, del present (*Diplomatari d'Andorra*, 330, 9)

També el trobem en estructures sintàctiques en què rep el suport del pronom feble *en*, encara que el textos escrits poden ometre aquest suport, com ara a (22b). En aquests casos, tant es pot designar una persona (22a) com no (22b):

- (22) a. Sols per agravar lo fet, se'n trobà *un*, lo qual se dehia Jaume Tura (*Memòries de mossèn Curp*, 534, 11)
- b. Ornaments en la Seu, del comte de Benavent. Diumenge, lo primer de juliol 1607, posaren *un* davant altar en lo altar de la Seu, de tela de argent brodat (*Dietari de Pere Porcar*, 190, 14)

Podem també trobar aquesta forma en les construccions partitives, tant en aquelles en què el quantificador apareix sense article (23) com en aquelles en què du un article davant (24):

- (23) a. Encontrà ab alguns alguazils, alcaydes de corte, que baxavan de donar les bones Pasquas al rey, y *hun de dits alcaydes* digué al dit doctor que sa magestat manava que.s posàs en una carroça que allí hy havia y que.l seguís (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol. 16, 39, 25)
- b. De ella hagen allegat ni justificat *un dels requisits* dels sis o set que requir (*Diplomatari d'Andorra*, 302, 3)
- (24) a. Ara se han presos dos hòmens en la matexa vila de Perpinyà, *lo hun dels quals* és ferrer, per los quals se ha entès que mossur de la Bastida feia moneda de or falça, fent de un real un scut (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol. 16, 32, 27)
- b. Lo àngel de la part escherra davant, tenia ab dos braços, *lo hun dels quals* tenia una atxa y deia Fides, en lo altre, unes flames y lo mot que deia Zelus (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol. 15, 118, 17)

Notem que els exemples de (23) i (24) duen la coda de la construcció partitiva. Però també és possible trobar-la tàcita, com ara a (25), on se sobreentén *d'ells*:

- (25) Arts no se'n concertaven, ço és, que *lo un* donàs una sort, dins de un trast y en prengué altra dins altra trast, y de ninguna manera de un trast a altre se pugen treure les sorts (*Ordinacions de la Universitat d'Eivissa*, 562, 18)

2.2.1.3. Amb la forma *uno*

Podem observar l'aparició de la forma *uno* en les diverses estructures sintàctiques apuntades amb la resta de les formes, tot i que restringides únicament a dues de les obres estudiades, els *Manuscrits del Consell de les Patüls* i els *Processos d'Elda i Oriola*. Així, hi ha exemples de buidament de l'element nuclear per coordinació, com ara a (26), i construccions en què el pronom *en* ajuda a recuperar l'el·lipsi nominal (27):

- (26) Una caxa migana de pi ab son pany i clau, dins la qual es trobà lo següent: Prima, dos llançols nous i *uno* usat de llens de cassa; ittem, una patil (*Processos d'Elda i Oriola*, 118, 6)

- (27) a. Y los que no *en* tinguin sinó *uno* que pagen la mitat (*Manuscrits del Consell de les Païls*, vol. 15, 443, 22)
- b. A lo que respongué lo dit Miquel Marco que no *en* tenia més que *uno* y que lo avia donat a una chica que li avia donat corambre (*Processos d'Elda i Oriola*, 91, 33)

D'altra banda, *uno* també participa en estructures partitives amb el complement proposicional explícit (28a) o tàcit (28b):

- (28) a. Portant los dits dos hòmens cascú un rastel de llaurar en la mà, y *el uno de ells*, un puñal en la sinta (*Processos d'Elda i Oriola*, 83, 10)
- b. Lo blat degam en l'año 1613, i és de Filip de Capella. Estan obligast vns per altres, i *uno* per tost (*Manuscrits del Consell de les Païls*, vol. 15, 448, 37)

2.2.2. Estructures correlatives

Les construccions correlatives són estructures sintàctiques en què l'especificador nominal amb nucli buit, *u/un/uno*, estableix una correlació de contrast amb un altre element, en general encapçalat pel quantificador indefinit *altre*. Aquesta correlació és possible gràcies a una associació específica de tipus fòric, un antecedent discursiu, en relació amb el qual es creen parts o subgrups (Eguren i Sánchez, 86-92; IEC, § 17.4.3). En aquest cas, el fet que l'especificador nominal amb nucli elidit s'utilitze per a recuperar un antecedent discursiu, comporta que siga conegut dins del discurs. Això explica que l'opció d'anar precedit d'un article definit siga molt habitual. Podem trobar usos amb les tres variants del quantificador.

2.2.2.1. Amb la forma *u*

Tal com il·lustrem a (29), la variant formal *u* pot documentar-se amb l'article característic del masculí singular *lo* (29a) o amb la seua forma dissimilada *la* (29b). Totes dues solucions són ben habituals en textos de procedència geogràfica diversa.

- (29) a. En este carro anaven dos fadrins vestits molt de gala, ab tres o quatre cabasos de palma molt grans, *lo hu* ple de parells de guants de àmbar y de flors, *lo altre* ple de tiretes de llistes de sedes de diferents colors, ab sos caps molt bons, y *lo altre* ple de confits de diferents maneres (*Dietari de Joaquim Aierdi*, 239, 20)
- b. Y io li he comprats dos braus, *la hu* és de quatra anys y *lo altro* de tres (*Diari de Joan Guàrdia*, 46, 21)

La correlació també podia dur-se a terme amb una correspondència amb altres elements numerals i no amb (*l'*)*altre*, com ara a (30):

- (30) a. Anant-se votant lo fahedor, concorregueren tres vots diferents. *Lo hu* que lo syndich com a tal anàs de tot en tot y no contradigués a la voluntat del Concell, [...]. *Lo segon* era de que li fos acceptada la escusa y no anàs, sinó que fos feta nominació de persones [...]. *Lo tercer*, que prevalgué, fonch que Bruniquer anàs y se li donassen sinquanta reals cada dia de salari (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol. 16, 174, 19)
- b. *Los dos* an de ser mà mayor y *lo hu* de mà mitjana (*Ordinacions de la Universitat d'Eivissa*, 409, 38)

Al costat de la possibilitat que l'especificador nominal vaja precedit d'un article definit, el fet que la relació siga intrínscament definida permet també l'opció que apareguen exemples sense article definit (31):

- (31) a. Diumenge, isqueren tots los doctors, *hu* en medicina y *altro* en arts (*Dietari de Jeroni Cros*, 147, 8)
- b. Y agué dos morts, *hu* de Alzira y *altre* de Carcaixent (*Dietari de Joaquim Aierdi*, 194, 17)

Relacionats amb tots els casos anteriors, també hi ha estructures que expressen reciprocitat (32) o distribució espacial (33); en aquest darrer cas, la presència o absència de l'article pot alternar:

- (32) Y après que fonch dins lo portal Nou, dits senyors consellers havien fet guarnir tots los carrers per hont havia de passar sa alteza de companyias de moscaters, que *lo hu* tocave *al altre* (*Dietari de la Generalitat de Catalunya*, vol. 6, 58, 1)
- (33) a. Foren trets altres quatre redolins, *lo hu* après *l'altre* (*Dietari de la Generalitat de Catalunya*, vol. 6, 47, 72)
- b. Y entremig dels dos primers anava lo governador, don Lluís Ferrer, y après tots los tres junts, *hú al costat de l'altre* (*Dietari de Pere Porcar*, 882, 7)

Tots els exemples que hem il·lustrat en aquest subapartat posen de manifest una correferència amb un antecedent discursiu, però hi ha usos en què la funció del quantificador és presentacional, perquè no hi ha una remissió a un element anterior sinó una informació nova. Quan passa això, l'absència de l'article és obligatòria. L'exemple de (34), que representa un titular en un dietari, il·lustra aquesta possibilitat:

- (34) *Dos hòmens* morts a escopetades y *hu* nafrat a la porta Nova (*Dietari de Joaquim Aierdi*, 295, 14)

2.2.2.2. Amb la forma *un*

Per bé que la variant amb *-n* no apareix documentada amb tanta variació contextual, la podem trobar en construccions similars a les apuntades per a la variant apocopada. Així, hi ha exemples amb l'article definit davant, tant amb la solució pròpia amb *lo* (35a) com amb la solució dissimilada amb *la* (35b):

- (35) a. Après veniau dos jagants, *lo hun* en forma de home y *lo altre* en forma de dona (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol. 15, 105, 5)
- b. Fiolàvem molt y quant sagàvem *la un* hera sech, *lo altra* vert (*Diari de Joan Guàrdia*, 119, 54)

Però la solució que precindeix de l'article definit també és possible (36), com ja passava amb *u*:

- (36) a. Per molt que ya sent canonche en propietat tingué un dia un encontré en un beneficiat de la Seu que es dia mosén Jacinto Arcaina, davant la cappella de Senta Maria, y tingeren gran pesar *un* y *altre* (*Dietari de Joaquim Aierdi*, 356, 13)

b. Y que lo present acte en sdevenidor, ni lo dit privilegi ab poder de convocar Corts, pugan ésser trets en conseqüència y hagen de ésser judicats *un y altre* respective, com si fets no fossen (*Dietari de la Generalitat de Catalunya*, vol. 6, 12, 59)

Per un altre costat, amb la variant *un* també podem trobar exemples en què la correlació presenta estructures més específiques, com ara a (37), en què podem veure una correlació amb un segon element numeral (37a) o amb una estructura preposicional (37b):

(37) a. Lliures aplicadores, ut supra, *un* al acusador y *los dos* al Hospital (*Ordinacions de la Universitat d'Eivissa*, 478, 32)

b. En blanc de la a-a y de la c-c, y de *un a l'altre* té set palms (*L'art del picapedrer de Josep Gelabert*, 530, 11)

2.2.2.3. Amb la forma *uno*

Només hem trobat exemples correlatius amb *uno* en els *Manuscrits del Consell de les Païls*, documents en què l'article pot precedir el quantificador (38a) o se'n pot prescindir (38b):

(38) a. Item que en caso de que si *la vno* o *l'altro* morise, que la casa sia obligada a fer-los descàrecs conforme la pusebilitat de la casa. Item que si *la vno* moriba y *l'altro* es vol hestar de part, que no le bede [e]l que li dan, sinó la mitat (*Manuscrits del Consell de les Païls*, vol. 15, 444, 27)

b. An-li de donar quartal de blat per parel, blat per sègal, per la lòsia. Los que tingan dos parels: *vno* de blat y *altro* de sègal (*Manuscrits del Consell de les Païls*, vol. 15, 396, 36)

2.3. U/un/uno, com a pronom genèric

En els apartats anteriors, hem pogut observar que els derivats de UNUM, reduïts en el nostre estudi a la forma del masculí singular, adquirien fonamentalment valors associats a la seua naturalesa més etimològica, la numeral. Ara és el moment d'abordar un altre dels sentits desenvolupats, el de pronom indefinit o genèric. En aquest cas, la designació d'una entitat no està relacionada amb una el·lipsi, sinó que la mateixa forma és sintàcticament independent, nuclear. Les mostres d'aquest ús també podem trobar-les amb les tres varians formals:

a) Amb *u*: en els exemples de (39), el pronom *u* no té un referent discursiu, sinó que designa de manera genèrica i inherent una persona. La falta de correferència discursiva explica, d'altra banda, que en aquesta classe de construccions no pugua aparèixer la forma *u/un* precedida d'un article definit.

(39) a. Y és cert que quant *hu* cau mort de una ferida, encara que aplegue mort a terra, per lo menys lo vigor de la sanch —y més de un home chove— fa que pegue una, dos o més voltes per terra (*Dietari de Joaquim Aierdi*, 255, 39)

b. Fins ací lo autor, los fa dar lo peix a *u*, tu estaràs ben ornejada (*Comèdia de la gloriosa verge i màrtir Santa Bàrbara*, 148, 1)

Malgrat el caràcter genèric i indefinit, la seua naturalesa nuclear, l'habilita també a poder anar acompanyat de complements nominals similars als d'un substantiu (40).

(40) a. *Y maltractaren a hú de la guarda que-s dia Ferrer (Dietari de Pere Porcar, 226, 3)*

b. De una part Francesch Montrodó de Vich, cavaller; Silverstre Sayol, cavaller bastart de Barcelona, y un castellà, T. Urtado, y de altra part, *hu que.s deya Santes Creus*, lo carnisser qui dona la stocada al studiaut lo dimarts a 7, y un altre fadrí menestral (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol. 15, 384, 8)

b) Amb *un*: aquesta variant formal té usos similars. Així a (41) hi apareix tot sol, i a (42) amb complements.

(41) Vingué lo vicari general, sede vacant, que era el canonche Garcia, y li digué que venia a portar-se'n a les seues presons al capellà, y que allí podia sa exelència fer-li el càrrech que pretenia. El virrey eu resistia, y el vicari general li digué miràs com havia de ser perquè *un* havia de portar al capellà (*Dietari de Joaquim Aierdi*, 335, 1)

(42) a. *Y feren que l'acompanyàs a la comunió hun que-s dia N. Ferri*, gendre de N. Navarro, argenter (*Dietari de Pere Porcar*, 745, 18)

b. Com se acostume que *un de cada parròquia* lo deu anar a rebre a [...] (*Diplomatari d'Andorra*, 369, 4)

c) Amb *uno*: les possibilitats de la variant no genuïna *uno* queden reduïdes al text dels *Manuscrits del Consell de les Paüls* (43):

(43) a. Item de l'ome que anà a buscar la clau, y a l'ome que la portà, pagaren a Sent Adrià -35. Item a los frares de Benabarrí pagué -2 S. Item pagué a *uno que anà a Alins a manar consell (Manuscrits del Consell de les Paüls*, vol. 16, 270, 19)

b. A *uno de Sesué de Casa de Ribera* per lo de Buil -X quartals (*Manuscrits del Consell de les Paüls*, vol. 15, 430, 30)

2.3. Les estructures amb *cada u/cada un/cada uno*

El quantificador indefinit universal de caràcter distributiu creat a partir de la composició entre *cada* i el numeral pot manifestar-se en el corpus estudiat de maneres diferents segons el valor que adquireix. Recordem que, per un costat, podia tenir un valor genèric i restringit a la designació de persones. En aquest cas, l'única variant formal que hem documentat és amb la forma apocopada *cada u* (44) i amb la forma corresponent interferida pel castellà *cada uno* (45), per bé que en aquest darrer cas també restringida al text ribagorçà dels *Manuscrits del Consell de les Paüls*:

(44) Vots de paraula ab facultat donar *cada hu* sa rahó y no se haja de votar per bales (*Ordinacions de la Universitat d'Eivissa*, 442, 9)

(45) Item que aja de fer bona farrina a gusto de *cada vno*. I que *cada uno* que molga per orde a gronsa bueda (*Manuscrits del Consell de les Paüls*, vol. 17, 370, 12)

Per un altre costat, el quantificador distributiu pot aparéixer en estructures partitives. En aquesta classe de construccions, la presència de *cada* fa viable una relació fòrica de caràcter distributiu entre el numeral i cada un dels membres definits representats en la coda o SP. Però aquesta coda, com hem advertit més amunt, no sols pot aparéixer de

manera explícita, sinó també tàcita, gràcies al fet que és fàcilment recuperable dins del context discursiu. Tant en un cas com en l'altre, podem trobar usos amb les tres variants formals, i el referent designat pot ser una persona o no.

Són mostres de la variant apocopada *cada u* els exemples (46) i (47). Mentre que a (46) tenim la construcció sintàctica amb la coda partitiva explícita, a (47) hi apareix de manera tàcita. Per una altra costat, a (46a) i a (47a) es designen elements que representen persones; per contra, a (46b) i a (47b) la representació no correspon a persones.

- (46) a. Seran tenguts y obligats en pagar *cada hu de aquells* un sou barcelonès cada any (*Diplomatari d'Andorra*, 75, 7)
- b. Lo quint, «escasà netural»; y *cade u de aquells sintells* té lo seu regràs (*L'art de picapedrer de Josep Gelabert*, 205, 7)
- (47) a. Y, en conformitat de dita resolució, protestaren los dits senyors don Phelip de Lentorn y fra don Miquel de Torrelles, respectivament, *cada hu* per son interès (*Dietari de la Generalitat de Catalunya*, vol. 6, 61, 55)
- b. Además de estar tots los ciris dels altars, que en *cada hu* eren moltíssims, ensesos, lo altar machor tenia moltíssimes llums (*Dietari de Joaquim Aierdi*, 188, 24)

Exemplifiquem usos de *cada un* en els exemples (48) i (49). Els de (48) són amb la coda partitiva explícita i els de (49) sense la coda. Però, mentre que a (48a) i a (49a) el referent quantificat és una persona, als exemples de (48b) i (49b) no ho és.

- (48) a. Se entén ab tal que sia bestiar de *cada un de ells* propri y no de altra persona (*Diplomatari d'Andorra*, 271, 4)
- b. Lo que.s té per cert resulta del desordre que comet en lo allotjar ditas tropas, pus aquellas se allotjan a sa discreció, sens assistència dels jurats de las universitats y ab molt excessiu número del que *cada un de dits poblats* pot sustentar (*Dietari de la Generalitat de Catalunya*, vol. 6, 95, 47)
- (49) a. Ço és, dos reals per *cada un* y per mi també, y otras dos per la [...] (*Memòries de mossèn Curp*, 529, 22)
- b. Adverteix-se també que devant de dita capella petita hi havia un túmol gran, cubert de vellut negre ab les armes del General y desota un tros de bayeta negra, y a cada costat sas brandoneras ab dotse atxes de cera groga a *cada un*, que cremaren tant quant se estigué a dir dit ofici, ab la forma acostumada (*Dietari de la Generalitat de Catalunya*, vol. 6, 60, 26)

Finalment, la variant *cada uno* torna a manifestar-se restringida al text ribagorçà estudiat. En aquest cas, també hi ha la possibilitat de formar l'estructura sintàctica amb una coda explícita (50) o tàcita (51), i de designar persones (51) o elements que no són persones, com ara a (50), en què tenim animals.

- (50) Comensa de g[u]ordar-los a 8 de mayo. Item que li donam a cvrtal de cada vno de los grans, j los gix [= xics] fra[n]cs, j lo que no [e]n tene de grans que, si [e]n compra, que aja de pagar coma [e]ls otros (*Manuscrits del Consell de les Païls*, vol. 17, 440, 22)
- (51) Que llos soldados que los llugares an asignados, y que refúsan, aja de pagar deu hescuts cada huno que no quiera acudir (*Manuscrits del Consell de les Païls*, vol. 16, 287, 18)

3. Estudi quantitatiu

En l'apartat anterior hem dut a terme una descripció detallada de les possibilitats sintàctiques de les diferents formes estudiades en el corpus de textos seleccionat, però no hem analitzat el grau de freqüència d'aquestes construccions ni si la tria o preferència d'una variant morfològica determinada respon a criteris geogràfics. D'aquest tema, ens n'ocuparem ara.

Tot seguit presentem i sintetitzem per mitjà de taules els resultats quantitius obtinguts després de realitzar una classificació sintàctica de cada un dels usos bàsics de les diferents formes analitzades. Així, en el cas de *u/un/uno* distingim les variables sintàctiques següents: ús com a substantiu (número); ús com a especificador nominal en construccions no correlatives; ús com a especificador nominal en construccions correlatives; i ús com a pronom genèric. En el cas de *cada u/cada un/cada uno*, seguint la descripció que hem dut a terme en l'apartat anterior, distingim les variables següents: ús com a pronom genèric; ús en construccions partitives amb SP (explícit); ús amb construccions partitives sense SP (tàcit).

L'anàlisi realitzada té en compte també la variable geogràfica; per tant, agrupem els resultats d'acord amb la procedència del text: el català central (Taula 1), el català septentrional (Taula 2), el balear (Taula 3), el valencià (Taula 4) i el català nord-occidental (Taula 5). Hem pres la precaució, però, de separar dins del nord-occidental el text dels *Manuscrits del Consell de les Païls* (Taula 6), amb un català interferit sovint pel castellà (cf. Quintana; i en el present treball, nota 6).⁷

D'altra banda, per raons metodològiques, no sols mostrem la freqüència absoluta dels usos, sinó també la freqüència relativa. Aquest fet ens permetrà corregir l'esbiaixament que podria significar que determinades àrees geogràfiques continguin un volum de textos o d'ocurrències (nombre de mots) diferent d'unes altres.⁸

⁷ No hem inclòs textos de l'alguerès perquè ni les característiques textuais ni l'extensió dels textos que conté el *Corpus de la Gramàtica del Català Modern* aconsellaven metodològicament assumir aquesta possibilitat.

⁸ Quant a la freqüència relativa, s'ha tret a partir de la quantitat següent d'ocurrències de cada àrea geogràfica: català central, 625.522 mots; català septentrional, 104.745 mots; balear, 133.640 mots; valencià, 479.678 mots; i català nord-occidental, 82.777 mots, als quals cal afegir els 171.093 mots que contenen els textos del període seleccionat dels *Manuscrits del Consell de les Païls*, que, com hem advertit, tractem a part. D'altra banda, les xifres que mostren les taules s'han d'interpretar de la manera següent: la primera xifra correspon a la freqüència absoluta de casos; la segona, al percentatge que representen aquests casos en relació amb els resultats de cada una de les variants morfològiques analitzades; i la tercera, a la freqüència relativa, que és resultat de calcular el percentatge de freqüència d'una construcció tenint en compte l'extensió total de mots de les obres.

Taula 1. Català central

	Número	Especificador nominal (no correlatiu)	Especificador nominal (correlatiu)	Pronom genèric
<i>U</i>	18 / 90% / 0,0028%	89 / 74,8% / 0,0142%	4 / 5,3% / 0,0006%	2 / 50% / 0,0003%
<i>un</i>	2 / 10% / 0,0003%	21 / 17,6% / 0,0033%	7 / 9,2% / 0,0011%	2 / 50% / 0,0003%
<i>uno</i>	0	0	0	0
article + <i>u</i>	0	6 / 5% / 0,0009%	57 / 75% / 0,0091%	0
article + <i>un</i>	0	3 / 2,5% / 0,0004%	8 / 10,5% / 0,0012%	0
article + <i>uno</i>	0	0	0	0
	Pronom genèric	Partitives amb SP	Partitives sense SP	
<i>Cada u</i>	1 / 100% / 0,0001%	22 / 95,7% / 0,0035%	37 / 94,9% / 0,0059%	
<i>cada un</i>	0	1 / 4,3% / 0,0001%	2 / 5,1% / 0,0003%	
<i>cada uno</i>	0	0	0	

Taula 2. Català septentrional

	Número	Especificador nominal (no correlatiu)	Especificador nominal (correlatiu)	Pronom genèric
<i>U</i>	10 / 100% / 0,0095%	8 / 57,1% / 0,0076%	1 / 6,7% / 0,0009%	3 / 100% / 0,0028%
<i>un</i>	0	5 / 35,7% / 0,0047%	4 / 26,6% / 0,0038%	0
<i>uno</i>	0	0	0	0
article + <i>u</i>	0	0	9 / 60 % / 0,0085%	0
article + <i>un</i>	0	1 / 7,1% / 0,0009%	1 / 6,7% / 0,0009%	0
article + <i>uno</i>	0	0	0	0
	Pronom genèric	Partitives amb SP	Partitives sense SP	
<i>Cada u</i>	0	0	5 / 83,3% / 0,0047%	
<i>cada un</i>	0	0	1 / 16,7% / 0,0009%	
<i>cada uno</i>	0	0	0	

Taula 3. Balear

	Número	Especificador nominal (no correlatiu)	Especificador nominal (correlatiu)	Pronom genèric
<i>U</i>	3 / 60% / 0,0022%	7 / 41,2% / 0,0052%	0	0
<i>un</i>	2 / 40% / 0,0014%	5 / 29,4% / 0,0037%	4 / 26,7% / 0,0029%	0
<i>uno</i>	0	0	0	0
article + <i>u</i>	0	3 / 17,6% / 0,0022%	9 / 60% / 0,0067%	0
article + <i>un</i>	0	2 / 11,7% / 0,0014%	2 / 13,3% / 0,0014%	0
article + <i>uno</i>	0	0	0	0
	Pronom genèric	Partitives amb SP	Partitives sense SP	
<i>Cada u</i>	19 / 100% / 0,0142%	15 / 100% / 0,0112%	20 / 100% / 0,0149%	
<i>cada un</i>	0	0	0	
<i>cada uno</i>	0	0	0	

Taula 4. València

	Número	Especificador nominal (no correlatiu)	Especificador nominal (correlatiu)	Pronom genèric
<i>U</i>	10 / 100% / 0,0020%	70 / 59,3% / 0,0145%	11 / 12,1% / 0,0022%	26/92,9%/0,0054%
<i>un</i>	0	5 / 4,2% / 0,0010%	1 / 1,1% / 0,0002%	2 / 7,1% / 0,0004%
<i>uno</i>	0	2 / 1,7% / 0,0004%	0	0
article + <i>u</i>	0	40 / 33,9% / 0,0083%	79 / 86,8% / 0,0164%	0
article + <i>un</i>	0	0	0	0
article + <i>uno</i>	0	1 / 0,8% / 0,0002%	0	0
	Pronom genèric	Partitives amb SP	Partitives sense SP	
<i>Cada u</i>	1 / 100% / 0,0002%	5 / 100% / 0,0010%	42 / 100% / 0,0087%	
<i>cada un</i>	0	0	0	
<i>cada uno</i>	0	0	0	

Taula 5. Català nord-occidental

	Número	Especificador nominal (no correlatiu)	Especificador nominal (correlatiu)	Pronom genèric
<i>U</i>	3 / 60% / 0,0036%	0	1 / 16,7% / 0,0012%	1 / 50% / 0,0012%
<i>un</i>	2 / 40% / 0,0024%	6 / 75% / 0,0072%	1 / 16,7% / 0,0012%	1 / 50% / 0,0012%
<i>uno</i>	0	0	0	0
article + <i>u</i>	0	2 / 25% / 0,0024%	2 / 33,3% / 0,0024%	0
article + <i>un</i>	0	0	2 / 33,3% / 0,0024%	0
article + <i>uno</i>	0	0	0	0
	Pronom genèric	Partitives amb SP	Partitives sense SP	
<i>Cada u</i>	1 / 100% / 0,0012%	7 / 58,3% / 0,0084%	7 / 38,9% / 0,0084%	
<i>cada un</i>	0	5 / 41,7% / 0,0060%	11 / 61,1% / 0,0132%	
<i>cada uno</i>	0	0	0	

Taula 6. Català nord-occidental: *Manuscrits del Consell de les Païls*

	Número	Especificador nominal (no correlatiu)	Especificador nominal (correlatiu)	Pronom genèric
<i>U</i>	0	0	0	0
<i>un</i>	0	1 / 3,4% / 0,0005%	0	0
<i>uno</i>	16 / 100% / 0,0093%	28 / 96,6% / 0,0163%	4 / 50% / 0,0023%	7 / 100% / 0,0040%
article + <i>u</i>	0	0	0	0
article + <i>un</i>	0	0	0	0
article + <i>uno</i>	0	0	4 / 50% / 0,0023%	0
	Pronom genèric	Partitives amb SP	Partitives sense SP	
<i>Cada u</i>	0	0	0	
<i>cada un</i>	0	0	0	
<i>cada uno</i>	0	0	13 / 100% / 0,0075%	

Les dades que ens proporcionen les taules de les diferents zones geogràfiques ens permeten observar que, en relació amb les alternances morfològiques entre *u/un/uno* en la designació del número, predomina en totes les àrees dialectals la solució apocopada *u*. En algunes zones, però, com la nord-occidental (cf. Taula 5) i la balear (cf. Taula 3), hi ha un ús de *un* més significatiu que en la resta dels dialectes, tal com indiquen els percentatges de freqüència absoluta d'un 40% i una freqüència relativa més elevada que

en la resta. Els únics casos de *uno* es donen en els *Manuscrits del Consell de les Païls* (cf. Taula 6).

La variable d'ús com a especificador nominal en construccions no correlatives posa de manifest, en primer lloc, que l'alternança d'estructures amb l'article definit davant i sense l'article davant és habitual en tots els dialectes, encara que en general predomina la solució sense article en les tres variants formals. La forma del quantificador *u* continua sent la que predomina en gran part de la geografia del català, tret de la zona del nord-occidental, en què hi ha més usos de *un* (un 75%, amb una freqüència relativa elevada 0,0072%). L'aparició de *un* assolix percentatges al voltant d'un 40% del total dels casos en zones com el català septentrional i el balear, però disminueix a un 20% en català central.⁹ En valencià, la solució amb la *-n* final té una freqüència molt baixa (un 4,2% de freqüència absoluta i un 0,0010% de freqüència relativa). Pel que fa a la variant *uno*, és la solució majoritària en els *Manuscrits del Consell de les Païls* (96,6%), on únicament alterna amb un esporàdic *un*, amb la qual cosa, tot i l'elevat grau d'interferència, connecta amb la tendència cap a aquesta solució amb *-n* de la resta dels textos nord-occidentals. La forma *uno* apareix també documentada amb un sol cas en valencià, però cal advertir que reduïda a un text de la zona més meridional, els *Processos d'Elda i Oriola*.

Els resultats de la variable d'ús com a especificador nominal en construccions correlatives mostren opcions similars a la variable no correlativa, però amb algunes diferències estructurals. En tot el català pot alternar la forma precedida amb l'article definit amb l'absència d'aquest article, però a diferència de la construcció no correlativa ara predomina la solució amb article. Pel que fa a la forma del quantificador, es manté en general el predomini de la forma apocopada *u*, però la zona del català nord-occidental continua sent la que té un percentatge de freqüència absoluta més elevat de casos de *un* (un 50%). En el cas del balear i del català septentrional, encara que la freqüència absoluta del total de casos amb *un* és entre un 30 i un 40 per cent, la seua freqüència relativa (superior en el conjunt de casos al 0,0040%) és més elevada que la del català nord-occidental, cosa que posa de manifest que es tracta d'una solució emergent. En català central, la freqüència absoluta del total de casos de *un* s'aproxima només a un 20%, amb una freqüència relativa també que no arriba al 0,0025%.¹⁰ En el cas del valencià, el domini de la forma apocopada *u* sobre *un* és gairebé absolut; de fet, l'únic cas documentat de *un*, sense article, representa un 1,1%. Finalment, la forma *uno* queda reduïda al text dels *Manuscrits del Consell de les Païls*, on té un ús exclusiu (cf. Taula 6).

Quant a la variable que s'ocupa dels usos com a pronom genèric, si fem l'excepció del balear, on els textos del nostre corpus no tenen casos d'aquest tipus, i el septentrional, en què tots els casos són amb la forma apocopada, la resta presenta alternances entre les formes *u* i *un*. Convé advertir, però, que en català central i en nord-occidental la freqüència absoluta d'usos és similar (50% cada forma), en canvi en valencià la freqüència absoluta de casos de la forma apocopada *u* és molt superior a *un*, del 92,9%. El text nord-occidental *Manuscrit del Consell de les Païls* manté, de manera absoluta (100% dels casos), la tria per la forma interferida *uno*.

Si ens centrem en la freqüència d'ús de les formes *cada u/cada un/cada uno*, podem observar que els casos esporàdics que hem documentat com a pronom genèric

⁹ Convé advertir que de les tres obres estudiades del català central, si bé el *Dietari de la Generalitat de Catalunya* i el *Dietari de Jeroni Pujades* s'ajusten a aquest ús reduït de *un*, en canvi el *Diari de Joan Guàrdia* en presenta un percentatge prou més elevat d'usos (72%).

¹⁰ Com en la variable sintàctica anterior, dins del català central, el *Diari de Joan Guàrdia* també mostra un ús més freqüent de *un* (un 57,1% de casos) que la resta de les obres analitzades.

corresponen tots a la forma apocopada *cada u*. En el cas de les construccions partitives amb la coda preposicional explícita, també hi ha un predomini clar de la solució apocopada *cada u*. Amb tot, hi ha algun cas esporàdic de *cada un* en català central (4,3% de la freqüència absoluta) i un ús més significatiu en els textos nord-occidentals, en els quals representa un 41,7% de la freqüència absoluta. En els textos septentrionals, balears i valencians no hem trobat casos de *cada un* amb partitives amb coda preposicional.

En les partitives amb la coda preposicional tàcita, en la majoria dels dialectes persisteix també el domini de la forma *cada u*, amb alguns exemples de *cada un* en català central (5,1%) i en català septentrional (16,7%). Ara bé, crida l'atenció un ús més abundant de *cada un* sobre *cada u* en els textos del català nord-occidental: 61,1% de freqüència absoluta, i una freqüència relativa molt superior a la de la resta dels dialectes (0,0132%). Per contra, en balear i en valencià no hem documentat usos amb *cada un*. D'altra banda, els exemples recollits en el text dels *Manuscrits del Consell de les Païls* són tots amb *cada uno*.¹¹

4. Interpretació de les dades

L'anàlisi quantitativa que hem realitzat ens ha permès advertir que, en línies generals, en la llengua del segle XVII, si fem l'excepció del català nord-occidental, la solució que predomina és l'apocopada, tant per a la forma simple (*u*), com per a la composta (*cada u*), i amb independència del tipus de construcció sintàctica. Aquest fet no ens hauria de resultar estrany perquè respon a l'evolució en els primers segles del català preliterari de la *-n* secundària, que desapareix quan ocupa una posició de final absolut (o externa) després d'haver perdut la vocal final. Així, tal com han estudiat amb detall Duarte & Alsina (82-84) i, sobretot, Gulsoy, substantius com, per exemple, *PANE*, *HOMINE* i *VINU*, i adjectius o adverbis com *UNU*, *BONU* i *BENE* perden la *-n* si apareixen en una posició absoluta: *pa*, *home*, *vi*, *u*, *bo* i *bé*. Però la conserven quan apareixen en una posició no interpretable com un final absolut, com ara en els plurals (*pans*, *hòmens*, *vins*, *uns*, *bons*, *bens*), o combinats amb una categoria sintàctica nuclear explícita (*un camp*, *bon camp*, *ben llarg*).¹²

En el nostre cas, estem parlant d'una utilització dels mots en un final absolut, bé perquè són elements sintàctics nuclears (substantiu numeral o pronom genèric), bé perquè tenim una el·lipsi nominal (la resta dels casos). Notem que aquest segon cas és possible perquè el derivat de *UNU* es comporta en aquesta posició com un element lingüístic tònic; d'ací que alguns lingüístiques, en aquests casos, preferisquen parlar de pronom i no d'especificador nominal.

En vista d'això, tot fa pensar que les solucions apocopades trobades en els textos del segle XVII són un reflex dels usos més generalitzats en català medieval,¹³ els quals encara es mantenen amb gran vitalitat al començament de l'edat moderna. Si això és

¹¹ Cal advertir que, per bé que aquesta obra en el període estudiat, únicament conté exemples de *cada uno*, una ullada als textos d'un període cronològicament anterior (cf., per exemple, els textos que es publiquen en el volum 12 de la revista *Alazet*) ens permet comprovar que, al costat d'un parell d'usos de *cada uno*, n'hi ha també un parell de *cada un*.

¹² Convé advertir que el treball de Gulsoy no entra a valorar els casos analitzats ací, sinó que simplement apunta alguna alternança medieval, però en relació amb el fenomen de datació de la supressió en tot el català de la *-n*. Aquest autor considera consolidada la pèrdua de la *-n* final a finals del segle XV.

¹³ És evident que aquesta hipòtesi necessita ser confirmada per mitjà d'un estudi detingut de la llengua medieval. Les poques referències bibliogràfiques sobre el tema, tal hem indicat en la introducció d'aquest treball, incideixen més en les alternances que no en les tendències i freqüències. D'altra banda, també és molt simptomàtic que els diccionaris històrics de Torra (382, 635) i de Lacavalleria (113-114, 572-573) només arregleguen, en relació amb els contextos que ens interessen, exemples de *u* (grafies *v*, *hv*, *hu*, *u*) i *cada u* (grafia *cadahu*) i no de *un* o *cada un*.

així, el comportament de la llengua actual que hem descrit en la nostra introducció (cf. § 1.1), posaria de manifest dues coses: d'una banda, que l'alguerés i una zona important del valencià actual, no sense vacil·lacions en aquest segon cas, conserven un estat evolutiu de la llengua més conservador, que té com a base la forma apocopada *u*; d'altra banda, que la resta de les àrees dialectals catalanes, incloent-hi les zones subdialectals valencianes que s'aparten d'aquest conservadorisme, actualment han tendit a buscar solucions alternatives a *u*, o bé recuperant la *-n* subjacent o bé cercant una solució externa al sistema català, la forma castellana i aragonesa *uno*.

En el cas de la forma composta *cada u*, la llengua actual mostraria un estat evolutiu més conservador. De fet, encara hi ha usuaris actuals que no pertanyen ni al valencià ni a l'alguerés que mantenen *cada u* al costat de l'innovador *cada un* en les construccions partitives. I hi ha usuaris valencians que tendeixen a substituir *u* per *uno* en la forma simple, però mantenen la forma composta amb la solució conservadora *cada u*.

Però la pregunta que ens hem de fer és per què es produeixen aquestes tendències cap a la recuperació de la *-n* subjacent o cap a la interferència del castellà, totes dues ja documentades en la llengua del segle XVII. Al nostre entendre, aquest canvi lingüístic es produeix per la interacció d'un conjunt de factors de tipus diferent: de caràcter morfofonològic; de caràcter sintàctic; i de caràcter semanticopràgmatc.

Des d'un punt de vista morfofonològic, el derivat del llatí *UNU* crida l'atenció pel fet que queda reduït a una sola síl·laba constituïda per una vocal: *u*. Fixem-nos que es tracta de l'única paraula del català que està composta per una sola vocal i que té un caràcter lèxic i tònic, és a dir, té un significat inherent i és capaç d'aparèixer en posició absoluta. En aquest sentit, les tendències apuntades cap a un augment de la substància fònica de *u* amb solucions com *un* i *uno*, podrien tenir una explicació dins de la teoria de la minimitat del mot, que ha desenvolupat en català Cabré Monné (1994; 1995).¹⁴ Aquesta autora ha destacat que no és estrany que les llengües marquen uns mínims fonològics que han de complir, o tendeixen a complir, les seues paraules lèxiques.

En el cas del català, aquests mínims afectarien les seqüències monosil·làbiques formades per consonant + vocal i, especialment, els mots constituïts per una simple vocal. En canvi, no en resultarien afectats els monosíl·labs amb una vocal llarga o un diftong (per exemple: *hui*), les seqüències monosil·làbiques travades per una consonant o les seqüències amb dues síl·labes obertes. Notem que els dos darrers casos corresponen respectivament a les solucions cercades pel català: *un* i *uno*. Així mateix, no hem de perdre de vista que, des d'una perspectiva cognitiva, tal com ha desenvolupat els estudis de Morfologia Natural, i d'acord amb el principi de la iconicitat de les formes, les formes amb significat o rellevància pragmàtica han de destacar suficientment des d'un punt de vista formal (cf. Dressler; Pérez Saldanya, 13-33): fonològicament, l'afegiment de la *-n* final o d'una síl·laba més, en el cas de *uno*, comporta l'adquisició d'una forma més marcada i un augment de la percepció. En certa manera, des d'un punt de vista gràfic, el fet que *u* solia escriure's *hu* també suggereix inicialment aquest interès per donar més consistència al mot. D'altra banda, el fet que *cada u* vaja més endarrerit en el procés de canvi cap a *cada un* i *cada uno* es pot explicar perquè *u* no es percep com una entitat independent, sinó com un element lexicalitzat a *cada*. Per tant, ha deixat de ser monosil·làbic, com ha passat també en els numerals associats a les desenes o a les centenes (per exemple, *vint-i-u*), que solen ser més resistents al canvi morfològic.¹⁵

En el canvi formal, al costat d'aquesta situació de falta de substància fònica, també hi pogué interactuar un procés sintàctic de simetries en construccions caracteritzades per

¹⁴ Agraïm al nostre col·lega Jesús Jiménez els comentaris que ens ha aportat sobre aquest aspecte.

¹⁵ Vegeu, com a mostra, la distribució de *vint-i-u* en el mapa número 1965 de Veny & Pons.

la correferència. De fet, són aquest tipus de construccions les que són més inestables, no sols en la llengua del segle XVII, com podem deduir de les freqüències relatives il·lustrades en les taules 1-6, sinó també en les zones valencianes actuals més conservadores (Ramos en premsa). D'aquesta manera, per exemple, en coordinacions d'estructures paral·leles com (52) i (53), l'analogia pot actuar com a factor morfològic d'homogeneïtat formal (Dressler). Així es pot veure si confrontem la solució sintàctica de (52c), que seguiria el model de (52a), amb la de (52b), més irregular; o el fragment de (53), extret del nostre corpus, en el qual l'estructura Especificador nominal + N + complement nominal es resol amb alternances.

- (52) a. Tinc *el* cotxe de Miquel i *el* del teu germà
 b. Tinc *un* cotxe de Miquel i *u* del teu germà
 c. Tinc *un* cotxe de Miquel i *un* del teu germà
- (53) Les quatre estàtues foren cremades, una de [*hu* [_NØ] del Camp de Tarragona] que era anat a renegar Alger y avia renegat y citat, y propter contumaciam excomunicat no avia purgat sinó incistit per annum ab la excomunicació. La altra de [*un* [_NØ] de Conflent], mort en Fransa, luterà. L'altra de [*un* [_Ncapellà] que's deia Grifol], que nagava la confeció sacramental y per contumas (*Dietari de Jeroni Pujades*, vol. 15, 203, 18)

Seguint amb les analogies, no hem de perdre de vista tampoc el paper de les estructures en què el quantificador va precedir d'un article definit. Convé advertir que la presència de l'article davant de l'especificador nominal amb nucli elidit, a més de donar consistència fònica a la forma apocopada, tenia una alternativa amb nucli nominal no elidit, tant en les construccions no correlatives (54a) com en les correlatives (54b): article definit + especificador nominal + N.

- (54) a. Y perquè may falta en comunitats que fer traure *lo hun ull* a son vehý, es dexà traure los dos (*Dietari de Pere Porcar*, 583, 15)
 b. De mà Mitjana, y axí successiuament, *lo un any* de mà Mayor y *lo altre* de mà Mitjana (*Ordinacions de la Universitat d'Eivissa*, 410, 36)

En aquesta classe de construccions, desaparegudes en la llengua actual (Brucart & Rigau, 1554, nota 26), l'especificador nominal numeral actua delimitant l'extensió, en aquest cas a una sola unitat, d'un referent relacionat fòricament amb un conjunt que comporta més d'un element.¹⁶ Per tant, també podem establir analogies formals entre les solucions sintàctiques amb nucli nominal explícit *lo + un + N*, il·lustrades a (54), i les solucions amb nucli elidit *lo + u(n) + [_N Ø]*, representades a (55):

- (55) a. A 22 de dits pencharen tres hòmens: a Marquet Espinosa y als dos chermans, los Gasós. Y *lo hu* tenia vint-y-un anys, *lo altre* vint-y-dos y *lo altre* vint-i-quatre (*Dietari de Joaquim Aierdi*, 330, 10)
 b. Y confirmà la cancel·lació, revocació y anul·lació feta al marge de dos manaments de son orde y manament fets, *lo un* a Isabel Prexens,

¹⁶ Notem que aquestes estructures tenen una lectura similar a les partitives: per exemple, en el cas de (54a), *lo hun ull* equival 'un dels ulls'; de la mateixa manera que la seqüència *els dos*, amb què continua l'exemple, equival a 'dos dels ulls', que ara coincideix amb la totalitat dels membres del conjunt, perquè les persones tenen dos ulls. Actualment, sí que és possible, per exemple, *els dos ulls*, *els tres llibres*, però no *l'un ull* o *l'un llibre*. En el segle XVII la construcció també és possible en llengües com el castellà (RAE, 1509-1510). Per al català medieval, vegeu Camus (§ 15.3).

viuda, sots jornada de tretse del mes de agost pròxim passat, y lo altre a Maria Barceló, muller de Joan Barceló, mercader (*Dietari de la Generalitat de Catalunya*, vol. 6, 12, 59)

D'altra banda, en aquest joc de possibles analogies morfosintàctiques, caldria estudiar com evolucionen la resta dels quantificadors indefinits compostos amb UNUM, els quals presenten moltes similituds estructurals amb *u/un* i *cada u/cada un*: *algú(n)*, *ning(ú)*, *qualcú(n)*, *quiscú(n)*, *cascú(n)*, *cadascú(n)*. Totes aquestes formes tenen la possibilitat de funcionar com un pronom genèric que designa una persona, sense *-n*, i com a especificador nominal. En aquest segon cas, Camus, en la seua descripció de la llengua medieval, sense entrar en una anàlisi morfosintàctica detinguda, parla de l'existència d'alternances entre les formes apocopades i les no apocopades. De fet, en el segle XVII també en podem trobar mostres (56):

- (56) a. Ab pacte i condició que si *algú de mos fills llegítims i naturals* e sens fer testament, del un germà que vaga a l'altre (*Processos d'Elda i Oriola*, 116, 26)
- b. Lo señor de Bicorp envià presentats uns formatges a molts amichs seus, y *d'ells* moriren *algun* y altres estigueren ab gran perill de la vida (*Dietari de Pere Porcar*, 51, 11)

Però, si analitzem la llengua actual, tenim, d'una banda, que la forma pronominal en general s'ha mantingut sense *-n* (*algú*, *ningú*, etc.), a diferència del derivat de UNUM, que té com a solució pronominal majoritària *un*; i, d'una altra, que l'ús com a especificador nominal ha tendit a generalitzar la solució amb *-n* (*algun*, *ningun*, etc.), fins i tot, en àrees conservadores com la valenciana. Per tant, són aquests contextos sintàctics en què funciona com a especificador nominal els que poden manifestar més possibilitats de tendir cap a l'homogeneïtat formal. De fet, també és així en les zones valencianes actuals, en les quals les solucions del substantiu numeral i les del pronom genèric conserven de manera més estable la solució apocopada (*u*) i les que apareixen en funció d'especificador numeral amb nucli elidit vacil·len sovint entre *u* i *un*, o es decanten per *un*.

Finalment, en aquest procés d'augment dels casos amb *-n*, pot haver interactuat també un factor semanticopragnàtic. Recordem que les formes sense *-n* s'han mantingut, al llarg de la història, en el pronom genèric com a associades inherentment a la designació exclusiva de persones. Per tant, en les estructures amb el·lipsi nominal, la utilització d'una forma apocopada com *u* per a designar referents no humans pot arribar a ser percebuda com a estranya o vella. De fet, aquesta és la percepció que tenen actualment molts valencians; amb la qual cosa es busca una solució semblant a la dels altres indefinits, en què l'opció no marcada ha passat a ser la que duu una *-n* final. Aquest mateix factor, per analogia, també tindrà incidència en el compost *cada u(n)*.

5. Conclusions

L'estudi que hem dut a terme ens ha permés determinar el comportament morfològic i sintàctic dels quantificadors *u(n)* i *cada u(n)* en la seua forma de masculí singular en posició absoluta, en un dels períodes de la llengua catalana més importants per a la seua evolució, el segle XVII. Partint d'un corpus significatiu de textos extrets del CIGCMod, hem classificat i descrit les estructures sintàctiques en què poden aparèixer aquests quantificadors, alhora que hem contrastat les possibilitats d'alternança morfològica entre la variant formal apocopada i la no apocopada.

L'anàlisi quantitativa dels diferents usos sintàctics ens ha fet veure que, en general, la llengua del segle XVII continua sent prou conservadora perquè, en general, predominen les variants apocopades (*u, cada u*). Això no obstant, els textos analitzats mostren dues tendències diferents que intenten separar-se de la solució apocopada. D'una banda, hi ha una tendència a incrementar el nombre de casos de recuperació de la *-n* final subjacent (*un, cada un*), més significativa en textos procedents d'àrees geogràfiques com el català nord-occidental; i d'una altra, hi ha la tendència a introduir una nova forma procedent del castellà (*uno, cada uno*), fonamentalment en textos localitzats en territoris on el castellà comença a tenir un gran pes, com ara en la frontera ribagorçana i en el valencià més meridional.

En l'apartat de la interpretació del canvi lingüístic, hem apuntat que aquestes tendències evolutives es poden explicar per la interacció de factors diversos, entre els quals hem destacat els fonològics, que intenten superar una falta de substància fònica de la forma apocopada, i els analògics, que tendeixen a homogeneïtzar la morfologia dels quantificadors en estructures sintàctiques semblants.

Obres citades

- Alcover, A. M. & F. de B. Moll. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca: Moll, 1985. <<http://dcvb.iecat.net/>>
- Antolí, J. “El procés de constitució del Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern (CIGCMod). Objectius, criteris i avaluació.” *Notandum* 48 (2018): 3-19. <<http://www.hottopos.com/notand48/03-20Antoli.pdf>>.
- AVL = Acadèmia Valenciana de la Llengua. *Gramàtica normativa valenciana*. València: AVL, 2006.
- Beltran, V. & C. Segura. *Els parlars valencians*. València: PUV, 2017.
- Beltran, V. & T. Herrero. *Atles lingüístic de la Marina*. MACMA/IECMA, 2011.
- Brucart, J. M. & G. R. “Els quantificadors.” En J. Solà *et al.* eds. *Gramàtica del català contemporani 2*. Barcelona: Empúries, 2002. 1517-1589
- Brucart, J. M. “Els determinants.” En J. Solà *et al.* eds. *Gramàtica del català contemporani 2*. Barcelona: Empúries, 2002. 1435-1516.
- Cabré Monné, T. “Condicions prosòdiques i minimitat en el tipus reduplicatiu *puput*.” *Caplletra* 19 (1994): 187-194.
- . “Minimality in the Catalan Truncation Process.” *Catalan Working Papers in Linguistics* 4.1 (1995): 1-21.
- Camus, B. “La quantificació. Els quantificadors.” En J. Martines & M. Pérez Saldanya eds. *Gramàtica del català antic*. En premsa.
- CIGCMod = Martines, J. *et al.* ed. *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern*. En procés d’elaboració. Darrer accés: 04/06/2018.
- Colomina, J. “Paradigmes flectius de les altres classes nominals.” En J. Solà *et al.* eds. *Gramàtica del català contemporani 1*. Barcelona: Empúries, 2002. 535- 582
- Coromines, J. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana (DECLC)*. Barcelona: Curial, 1983-1991.
- Dressler, W. ed. *Leitmotifs in natural morphology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1987.
- Duarte, C. & A. Alsina. *Gramàtica històrica catalana*. Barcelona: Curial, 1986, 2 vols.
- Eguren, L. & C. Sánchez. “La gramàtica de *otro*.” *Revista española de Lingüística* 33 (2003): 69-122.
- Gulsoy, J. “El tractament de la -n < N’ en català.” *Caplletra* 20 (1996): 33-82.
- IEC = Institut d’Estudis Catalans. *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: IEC, 2016.
- Lacavalleria, J. *Gazophylacium catalano-latinum*. Barcelona, 1696. <<https://books.google.es/books>>.
- Leonetti, M. “El artículo”. En I. Bosque & V. Demonte eds. *Gramàtica descriptiva de la llengua espanyola 1*. Madrid: Espasa, 1999. 787-890
- Pérez Saldanya, M. *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal catalana*. València: Universitat de València, 1998.
- Quintana, A. “Les llengües de la documentació de l’arxiu del Consell de les Païls d’Isàvena del 1546 al 1667 (I).” *Alazet* 18 (2006): 217-250.
- RAE = Real Academia de la Lengua Española & ASALE. *Nueva gramàtica de la llengua espanyola. Morfologia y sintaxis 1*. Madrid: Espasa Libros, 2009.
- Ramos, J.-R. “Les oracions de relatiu i la represa pronominal amb *en*.” *Caplletra* 56 (2014): 67-98.
- . “Els indefinits en català: el cas dels derivats de UNUM.” *Actes del XVIIè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Bucarest, 2-6 de juliol 2018*. En premsa.

- Rigau, G. “Determinación y cuantificación del sintagma nominal.” En I. Bosque & V. Demonte eds. *Gramática descriptiva de la lengua española I*. Madrid: Espasa, 1999. 311-362.
- Sánchez, C. “Los cuantificadores: clases de cuantificadores y estructuras cuantificativas.” En I. Bosque & V. Demonte eds. *Gramática descriptiva de la lengua española I*. Madrid: Espasa-Calpe, 1999. 1025-1028
- Saragossà, A. *Gramàtica valenciana raonada i popular*. València: Tabarca, 2005.
- Sastre, A. “Estudi de les formes *un* i *u* en l’obra de Fabra.” *Aula de Lletres Valencianes* 5 (2015): 143-248.
- Torra, P. *Dictionarium sev thesaurvs catalanvs-latinvs verborvm, ac phrasivm*, Barcelona, 1653. <<https://books.google.es>>.
- Veny, J. & L. Pons. *Atles lingüístic del domini català. VIII*. Barcelona: IEC, 2016.

Corpus del CIGCMod seleccionat

a) Obres del català central:

- Dietari de la Generalitat de Catalunya* (anys: 1617-1619, 1644-1647).
Diari de Joan Guàrdia (anys 1631-1672).
Dietari de Jeroni Pujades (anys 1601-1625).

b) Obres del català septentrional:

- Revisió de les Memòries de mossèn Curp, rector de Vilallonga dels monts* (anys 1643-1699).
Dietari de Pere Pasqual (anys 1595-1644).
Diari de Jeroni Cros (anys 1596-1638).
Memòries de l’església de Sant Jaume de Perpinyà (anys 1600-1640).

c) Obres del balear:

- Vertaderes traces de l’art de picapedrer* (any 1653).
Ordinacions de la Universitat d’Eivissa (any 1663).

d) Obres del valencià:

- Dietari de Joaquim Aierdi* (anys 1661-1679).
Dietari de Pere Porcar (anys 1585-1629).
Processos d’Elda i Oriola (anys 1600-1707).

e) Obres del català nord-occidental:

- Diplomatari de la Vall d’Andorra* (anys 1600-1699).
Comèdia famosa de la famosa verge i màrtir Santa Bàrbara (any 1617)
Manuscrits del Consell de les Païls (anys 1593-1667).